

Trump és az évszázad alkuja

A palesztin–zsidó ellentétről

Előzmények

1915–16-ban London független államot ígért az araboknak, ugyanakkor James Balfour brit külügyminiszter azzal nyugtatgatta 1917-ben a londoni zsidó közösséget, hogy Palesztinában megvalósíthatják a zsidók nemzeti otthonát. Csak hogy az angolok olyan földet ígértek oda a zsidóknak, amely évezredek óta lakott volt. Már a Mózes előtti időkben is laktak itt különböző arab törzsek. Az sem vitatható, hogy Jeruzsálemben viszont a zsidó jelenlét mondható állandónak, de Kelet-Jeruzsálemet ma is palesztinok lakják. Egy 1948-ban hozott ENSZ-határozat világosan kimondta, hogy a korábbi brit fennhatóságú területen két egymástól független államot kell haladéktalanul létrehozni: Izraelt és Palesztinát. (Ez utóbbi államiságát 2015 végén – Izrael rosszállása mellett – a Vatikán is elismerte.)

Az időközben eltelt 72 év alatt a határozatban foglaltaknak csak a fele teljesült: Izrael Állam ma már a térség meghatározó tényezője, miközben 1947-ben Palesztina területének mindössze 7,04 százaléka volt zsidó tulajdonban. Az 1948-ban elkövetett zsidó terrorcselekmények, majd az azt követő első arab–izraeli háború során körülbelül 700-750 ezer palesztin hagyta el a lakóhelyét. Ezzel a helyi arab lakosság 75 százaléka vált menekültté. Az így megváltoztatott etnikai arányok fenntartása érdekében a palesztinok nem térhettek vissza többé otthonaikba. A második arab–izraeli háború után újabb 300 ezer palesztin vált menekültté. Ezt a történelmi eseményt nevezik a palesztinok nakbának, magyarul katasztrófának. Az akkori menekültek, illetve leszármazottaik ma 4 millióan vannak: Jordánia, Szíria, Libanon, Gáza és Ciszjordánia területén élnek, egy részük még ma is menekülttáborokban.

A palesztinok valójában semmiben sem különböznek a Jordániában vagy Egyiptomban élő

araboktól. Nincs palesztin nyelv, kultúra vagy vallás. A Palesztin Felszabadítási Front 1964-es okirata szerint „a palesztinok olyan arab állampolgárok, akik 1947-ig Palesztinában éltek”. Az 1967-es izraeli megszállás óta a palesztinok tehát azok az arabok, akik a földrajzi értelemben vett Palesztinában éltek vagy élnek. E területek jelentős része ma Izraelhez tartozik.

Az egész közel-keleti konfliktus ismertetése már csak terjedelmi okokból is lehetetlen. Főként az ENSZ és a zsidó államot támogató Amerikai Egyesült Államok segítségével Izrael és a palesztinok több tárgyalássorozaton értek el részerményeket, de az izraeli–palesztin ellentét a mai napig a térség egyik meghatározó eleme. A két nép, két állam elve még ma is érvényes elgondolás, ráadásul más – elvi alapokon álló – megoldás körvonalait még senki sem rajzolta föl. Ezért került minden megoldással kapcsolatos elképzelés középpontjába a megszállt arab területeken létesített zsidó telepek sorsa. Az elmúlt évtizedekben Kelet-Jeruzsálem bekerítésével egyidejűleg folyamatosan növekedett a telepek száma, ezzel is csökkentve a világpolitikai jelentőségű konfliktus feloldásának lehetőségét. Újabb problémát jelent, hogy a zsidó állam előbb-utóbb kénytelen lesz teljes jogú állampolgárságot adni az évszázadok óta ott élő palesztinoknak, különben nem tudja fenntartani a demokratikus ország látszatát sem. Izraelben – ideszámítva a Gázai övezetet és Ciszjordániát is – jelenleg hétmillió zsidó és hétmillió palesztin él.

2015 novemberében John Kerry amerikai külügyminiszter nemet mondott Netanjahu javaslatára, aki izraeli engedményeket ígért a palesztinoknak, amennyiben az USA és a nemzetközi szövetség hozzájárul a Júdeában és Ciszjordániában lévő zsidó telepek bővítéséhez. (Kerry akkor már évek óta nem járt Izraelben, mert Netanjahu média-tanácsadója, Ran Barac

egy alkalommal kijelentette: Obama antiszemita, Kerry pedig egy 12 éves gyermek értelmi színvonalán áll.) A kezdeményezés gyorsan elhalt, miután Benjamin Netanjahu miniszterelnök kormányülésen bejelentette: „Izrael nem lesz két-nemzetiségű állam.”

Újabb fordulatot jelentetett, hogy 2016. december 23-án az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Biztonsági Tanácsának ülésén a BT 15 tagja határozatban ítélte el Izrael telepítési programját, melyet az általa megszállt területeken végez. Miután az Egyesült Államok ezúttal tartózkodott, a testület ismét határozatban ítélte el a zsidó állam politikáját. John Kerry így fogalmazott: „A telepek politikájával Izrael a saját kezébe akarja venni a döntés jogát, ezzel eldönti a zsidó állam jövőjét is. Csak egy államban hisz, és ez Nagy-Izrael. Ezzel a lépéssel magát sodorja veszélybe.” A 2332-es számot viselő határozat egyértelműen illegálisnak nevezte a ciszjordániai és a kelet-jeruzsálemi telepeket. Avigdor Lieberman akkori külügyminiszter szerint „ezúttal nem egy zsidót ítélnék el, hanem egész Izraelt”. Netanjahu és kormánya hisztérikus reakciója egyértelműen arra utalt, hogy ők már nem kívánnak asszisztálni egy önálló palesztin állam létrehozásához.

2017 első napjaiban három republikánus, cionista szenátor – Ted Cruz, Dean Heller és Marco Rubio – javaslatot nyújtott be annak érdekében, hogy az amerikai követség mielőbb költözzön Tel-Avivból Jeruzsálembe. Azonnal tiltakozott Jordánia, Szaúd-Arábia és Egyiptom. Néhány palesztin vezető arra figyelmeztetett, hogy ez a lépés egy újabb fegyveres felkeléshez vezethet. Ismét leszögezték: a cél nem lehet más, mint az 1967-es határok közötti független palesztin állam létrehozása, melynek fővárosa Kelet-Jeruzsálem.

Miközben a helyzet hosszú távú megoldását – a zsidók egy részét leszámítva – mindenki a kétállami koncepciótól remélte, Barack Obama nyolcéves kormányzása alatt a megszállt területen élő zsidók száma 100 ezerről 600 ezerre nőtt. Ezt már nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Ebből következett, hogy ha Izrael annektálja az 1967-ben elfoglalt Ciszjordániát, a bibliai Júdeát és Szamáriát, akkor megvalósulhatna a vallásos és cionista zsidók nagy álma: létrejöhetne Nagy-Izrael.

Ugyanakkor egyre többen ismerték fel, hogy a jelenlegi helyzet fenntartása mellett előbb-utóbb a zsidó népesség kisebbségbe kerülhet saját országában. A magasabb népszaporulat miatt a Földközi-tenger és a Jordán folyó közti területen többségben lesznek a palesztinok. Ha ez bekövetkezik, akkor örökre vége a demokratikus Nagy-Izraelről szőtt álmoknak. Izrael vagy zsidó, vagy demokratikus állam lesz. Zsidó többség csak egy önálló palesztin állam megalakulása mellett biztosítható.

Ámosz Oz világhírű izraeli író már 1967-ben megfogalmazta kételyeit: „Félelmeim vannak, hogy vajon mit ültetünk a megszállottak szívébe, de még inkább aggódom azon, hogy mi gyökerezik majd a megszállókéban.” Oz a jövőbe látott: a palesztinok és a zsidók nem bíznak egymásban, mindkettő azt hangoztatja, hogy a másik csak az erőből ért. Ráadásul Izraelben megerősödött egy terjeszkedő, messianisztikus, cionista irányzat. Ámosz Oz prófétának bizonyult: a mára létrejött helyzet szinte megoldhatatlan. Ezt támasztja alá Izrael budapesti nagykövetének, Yossi Amraninak a véleménye is: „Izrael a zsidók nemzetállama, de emellett egy demokratikus állam is. Ha egy állam lesz, akkor vagy zsidó nemzetállam lesz, vagy demokratikus – de a kettő együtt nem lehet” (Mandiner. hu, 2019. július 5.).

Az évszázad alkuja vagy átverése?

2018 júliusában az izraeli parlament elfogadta a zsidó nemzetállami törvényt. Ennek értelmében Izrael Állam a zsidó nép nemzeti otthona, ahol az önrendelkezés joga kizárólag a zsidókat illeti meg. Az állam nyelve a héber, az arab nyelv elvesztette eddigi hivatalos helyzetét: „különleges státuszúvá” minősítették. Bár 1948 óta Izrael mindig zsidó államként határozta meg magát, de most ezt az úgynevezett alaptörvényben is rögzítették. Izraelnek nincs alkotmánya, jelenleg 14 alaptörvénye van. Ezzel a közel 2 millió arab joggal érzi úgy, hogy kizárták őket az államalapításból, és fokozódik a nem zsidók diszkriminálása. Az izraeli ellenzékiek, az EU és az amerikai zsidók egy része is arról beszél, hogy Izrael nem lehet egyszerre kizárólag zsidó és demokratikus. (Az Amerikai Zsidó Tanács és az USA legna-

gyobb zsidó felekezete is elítélte a törvényt.) A helyzetet súlyosbítja, hogy Izraelben az ortodox judaizmus lényegében államvallás.

2019-ben Izrael úgy döntött, hogy a Ciszjordánia (Júdeá és Szamária) területén lévő zsidók lakta területekre nem használják tovább a „telepek” kifejezést. Ezt követően Mike Pompeo amerikai külügyminiszter bejelentette, hogy Washington szerint nem ütközik nemzetközi jogba zsidó telepek létesítése az 1967-ben megszállt palesztin többségű területeken. 2019 nyarán Netanjahu egy új telep alapítását jelentette be a Golán-fennsíkon, a telep Donald Trump nevét viseli majd.

2020. január 28-án Donald Trump egy kétállami megoldást kínáló béketervet (deal of the century) ismertetett az izraeli–palesztin konfliktus megoldása érdekében. Az „évszázad alkújaként” emlegetett terv szerint Izrael részeként ismernék el a palesztin területeken létesült zsidó telepeket, ennek ellenére a jelenleginél kétszer nagyobb Palesztina jönne létre. Az elképzelést támogatja az amerikai politika sorsát befolyásoló amerikai zsidó szervezet, az AIPAC is.

A lényeges kérdéseket kétoldalú tárgyalások során rendeznék. Alapelv, hogy a palesztin menekültek, illetve a leszármazottaik nem térhetnek vissza Izraelbe, de valamiféle kompenzációban részesülhetnek. Ezzel véglegesítenék a háborúban megszállt területek elfoglalását, amelyet a nemzetközi közösség nagy része ma is illegálisnak tart. Ezen a területen ma 600 ezer zsidó telepese él. Senkit nem költöztetnének el, ez viszont csak úgy lehetséges, hogy az össze nem függő palesztin területeket utak, hidak és alagutak kötnék össze. A Gázai övezet és Ciszjordánia között alagút épülne.

A béke feltétele, hogy a palesztinoknak el kell ismerniük Izraelt zsidó nemzetállamként, és vissza kell utasítaniuk a terrorizmust. Jeruzsálem Izrael egy és oszthatatlan fővárosa maradna, Kelet-Jeruzsálem viszont a jövőben a palesztinok fővárosa lenne. Valójában a városnak az izraeli biztonsági faltól keletre eső kis részéről van szó: idetartozik Abu Dísz palesztin falu is.

Sokak szerint Trump nem fogta fel Jeruzsálem szimbolikus és valós jelentőségét, de a helyzetén sokat segít, hogy Egyiptom, Jordánia, Szaúd-Arábia az USA szövetségesei, ráadásul nem

mondhatnak le az ezzel járó anyagi előnyökről sem. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy ezen országok lakói aligha örülnek az eddigi helyzet megváltoztatásának, hiszen például Jordánia lakóinak 55 százaléka palesztin származású.

A leendő palesztin állam szuverenitása erősen korlátozott lenne. Lényegében egy demilitarizált zónáról van szó. Kiemelendő, hogy a republikánus Trump már a választási kampányban ígéretet tett az Izrael által megszállt területek anektálására. Az egész koncepciót sokan Trump vejenek, a fanatikus, cionista Jared Kushnernek tulajdonítják, és az ingatlandiplomácia iskolapéldájának tartják.

Ez a terv lényegében az izraeli követelések teljesítése. A bejelentés időzítése a választások előtt álló Trump és Netanjahu belpolitikai céljait is szolgálja. Az amerikai elnök nem sokat kockáztat, hiszen a republikánusok nagy része már ugyanolyan Izrael-barát, mint a demokraták többsége. 2016-ban az amerikai zsidók hetven százaléka a demokrata Hillary Clintonra szavazott. Ezzel a lépéssel az Izrael-barát Trump megnyerte magának az Ószövetség világában élő filozemita, evangéliumi keresztény fundamentalista jobboldaliak tízmillió táborát is, akik szerint Isten a Szentföldet a zsidóknak ígérte. Ennek a közösségnek a 80 százaléka Trumpra szavazott, közülük tartozik Mike Pompeo külügyminiszter és Mike Pence alelnök is. Ráadásul innen kerültek ki Trump legnagyobb pénzügyi támogatói. America First?

Az elnagyolt, sok kérdést nyitva hagyó tervet sokan az évszázad szemfényvesztésének tartják, miközben Netanjahu történelmi napról beszélt, kiemelve, hogy Donald Trump Izrael legnagyobb barátja. A nemzetközi helyzet átrendeződését jelzi, hogy a Fehér Házban tartott ceremónián részt vettek Omán, Bahrein és az Egyesült Arab Emírségek nagykövetei. Az Arab Liga, Szaúd-Arábia és Egyiptom óvatos, elutasító közleményben reagált. Úgy tűnik, hogy az idő múlásával a palesztinok pozíciói folyamatosan gyengülnek, mára lényegében elvesztették az arab világ (egységes) támogatását. Az Egyesült Államokkal szövetséges arab államok a saját érdekeik miatt nem hajlandók szembefordulni az őket gazdasági és katonai segélyben részesítő nagyhatalommal. Ugyanakkor Recep Tayyip

Erdoğan török elnök a kétállami terv elvetését látja a tervben, és elfogadhatatlannak tartja, hogy Jeruzsálemet lényegében Izraelnek adják.

A legújabb rendezési kísérlet keretében Trump egy bonyolult történelmi-politikai kérdésemből egyszerűen gazdasági kérdést csinált: pénzzel teremtené békét. A palesztin területeken tíz év alatt 50 milliárd dolláros beruházást hajtanának végre, de a palesztin menekülteket befogadó államok is kapnának pénzt: Libanon 6,3; Egyiptom 9,1, Jordánia pedig 7,4 milliárd dollárt. A tervet elutasítók azzal érvelnek, hogy ez a jelenlegi helyzet fennmaradását jelentené: a palesztinok alig kapnának valamit, Izrael pedig az amerikaiak pénzén megvásárolná a békét.

Daniel Pipes amerikai Közel-Kelet-szakértő szerint az annektálás veszélyeztetné Izrael zsidó jellegét, mivel így sok palesztin számára válna elérhetővé az izraeli állampolgárság, ráadásul a tervet az amerikaiak európai szövetségesei sem támogatják.

Érdekes, hogy David Ben-Gurion, Izrael első miniszterelnöke már 1968-ban felismerte, hogy az 1967-es háborúban elfoglalt területek – Ciszjordánia, a Golán-fennsík, Gáza és a Sínai-félsziget – működtetése a jövőben komoly feszültséget okoz majd. „Ha a béke és az elfoglalt területek között választhatnánk, a békét választanám.” A jelek szerint a mai Izraelben Ben-Gurion véleményét már nem sokan osztják.

A magyar külpolitika dilemmái

Az arab–zsidó konfliktusban előállt új helyzetre mindenkinek reagálnia kell. Már az amerikai nagykövetség átköltöztetése is megszólalásra kényszerítette az érintetteket. Köves Slomó, az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség vezető rabbija egyértelműen fogalmazott Orbán Viktornak írt levelében: az amerikai lépés „történelmi lehetőség Magyarország számára is: lehetőség szimbolikus lépések és nagyon is kézzelfogható szövetségek megkötésére és megerősítésére”. A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének nevében Heisler András üdvözölte Trump lépését, de közel sem volt annyira követelőző, mint a Fidesz által favorizált ortodox Köves Slomó.

Más szemléletet képvisel Manuel Hassassian palesztin nagykövet: „Magyarországon nagyon erős és régi múltra visszatekintő zsidó lobbó működik, melynek komoly befolyása van a döntéshozókra. [...] Orbán Viktor azt mondja, vissza kellene küldeni a migránsokat a hazájukba. Jó lenne, ha azt is támogatná, hogy a palesztin menekültek is visszatérhessenek Palesztinába!” (Népszava, 2018. december 27.) Az interjúban megfogalmazott kérés ma már teljesíthetetlen, történelmietlen és irracionális. Ugyanakkor erkölcsileg érthető és méltányolható. A magyar külpolitika nem mondhat le az őshonos etnikai kisebbségek védelmének szándékáról. Eléggé nyilvánvaló, hogy a magyar–izraeli kapcsolatok lényege, hogy Magyarország megvédi Izraelt a nemzetközi politikai térben – cserébe Netanjahu segíti az amerikai–magyar kapcsolatok javítását. Ezt bizonyítja, hogy Magyarország Csehországgal együtt megvétózta, hogy az EU egységesen elítélje az Egyesült Államok döntését a nagykövetségek költöztetésének ügyében. Orbán közölte: hazánk nem lát okot közel-keleti politikája megváltoztatására.

Azonban Trump terve kiélezte az eddigi ellentéteket és kulturális törésvonalakat. Nem biztos, hogy Magyarország számára hosszú távon előnyös a Trump vezette USA és a Netanjahu vezette Izrael melletti egyértelmű és határozott elköteleződés, miközben a világ országainak döntő többsége ellenzi az amerikai elképzelés megvalósítását. Magyarország eddigi külpolitikai sikerei nem az elköteleződésre, hanem az autonómia és az önálló mozgáster megteremtésére vezethetők vissza. Trianon után a magyar külpolitika nem engedhet sem az amerikai, sem a cionista nyomásnak.

A palesztin–zsidó konfliktus megszüntetésének egyetlen módja még ma is a kétállami megoldás elvének érvényesítése, annak ellenére, hogy megvalósításának az esélye egyre kisebb. Ám a palesztinok demográfiai fegyvere, a nemzetközi erőviszonyok változása, a nagyhatalmak egymás közötti kiszámíthatatlan rivalizálása még sok meglepetést okozhatnak.

Ezekre egy független, szuverén ország mindig nagyobb eséllyel reagálhat sikeresen, mint a más utat járók.

2020. június 7.